

ԳՐԱԿԱՆ

ԶԱՀՐԱՆ

Սեպտեմբեր 11, 2001ին, Նիւ Եորքի երկնաքեր երկու շէնքերու ահաբեկչական ադէտէն տաս օր ետք, ծրագրած էի Գանատա մեկնիլ: Արդարեւ՝ Սեպտեմբեր 21ին, Հայաստանի Հանրապետութեան անկախութեան տասնամեակի տօնակատարութեան առթիւ, Հայ Համաշխարհային Ընկերակցութեան կողմէ հրաւիրուած էի Թորոնթօ, որպէս օրուան գլխաւոր բանախօս:

Հակառակ ահաբեկչութեան դէմ քուռն պայքարի ծաւալման եւ օդակայաններու մէջ տիրող խիստ ապահովական կացութեան, մեկնեցայ Թորոնթօ:

Ուրախ էի: Երկու տարի ետք, կրկին կը հրաւիրուէի այն կազմակերպութեան կողմէ, բանախօսելու նոյն գաղութին, ուր անգամ մը եւս առիթը պիտի ունենայի տեսնելու ծանօթ դէմքեր, մասնաւորապէս սաղիմահայ հայ բարեկամներ, որոնց հետ կապուած էին սաղիմական քաղցր ու յիշատակելի օրերս, մանկութիւն ու պատանեկութիւն, դպրոցի մը յարկին տակ, դարաւոր վանքի մը կրօնարոյր ու խնկարոյր միջավայրի մը մէջ:

Ըստ սովորութեան, ձեռնարկէն ետք, կազմակերպիչ մարմինն ու ձեռնարկի մասնակցողները, ժողովուրդին հետ միատեղ, դուրս գալով սրահէն, ծաղկեպսակ մը կը զետեղեն սրահին կողքը գտնուող Եղեռնի Յուշարձանին առջեւ: Արարողութիւն մըն ալ այստեղ:

Մինչ կը պատրաստուէի «Թափօր»ին հետ դուրս գալ դէպի բակ, շրջապատուեցայ ծանօթ դէմքերով, ու հարցում ունեցող եւ կամ գնահատական երկու բառ փոխանցող ներկաներով:

Ասոնց մէջ էր նաեւ Եաֆացի Յովսէփը, զոր աւելի քան երեսուն տարիներէ ի վեր տեսած չէի: Ողջագործեցանք հին օրերու կարօտով:

Ամուսնացած ու հայր էր հիմա երկու սիրասուն աղջիկներու:

- Ծանօթացիր, կինս է,- ըսաւ, բոլը կանգնած կինը ներկայացնելով, որ կը հետեւէր մեր խօսակցութեան:

- Բարեւ ձեզ, անունս Զահրա է, ինչպէ՞ս էք,- ձեռքը երկարելով հարցուց կինը, արեւելեան ծանր հնչիւնով մը, որ կը մատնէր օտար ըլլալը:

Երուսաղէմի Թարգմանչաց վարժարանէն շրջանաւարտ ու եկեղեցական արարողութեանց մասնակցող սա տղան, որուն մէջ քիչ թէ շատ հայու արիւն կը հոսէր, ինչպէ՞ս սա ցուրտ երկրին մէջ հայկական տոհմիկ բոյն մը կազմելու համար, ինչպէ՞ս օտարութեան դաշտը ու ծաղիկ մը քաղած,- կը մտածէի անզգալաբար:

Ձեռնուեցանք:

- Կնոջդ անունը հայկական բուրմունք չունի,- ըսի, հետաքրքիր շեշտով մը:

- Պարսկուհի է,- պատասխանեց Յովսէփը, երկու բառով փորձելով գոհացում տալ հետաքրքրութեանս:

Ուրեմն սա մեր ճանչցած վանքի տղան, մահմետականի հետ ամուսնացած է,- կը խորհրդածէի հիմա:

Յովսէփը զգալով հոգեվիճակս, թէ՛ կարդալով դէմքիս արտայայտութիւնը անմիջապէս աւելցուց.

- Զահրան սակայն քրիստոնեայ է:

- Քրիստոնեայ՞ եւ պարսի՞կ... հետաքրքրական է,- ըսի զարմացած, նայելով կնոջ դէմքին, որ կարծես անհամբեր կը սպասէր պատմելու իր կեանքը:

Զահրան, որ քիչ թե շատ կը հասկնար հայերէն, սակայն կը դժուարանար հայերէնով արտայայտուելու։ Ու առանց սպասելու ամուսնոյն բացատրութեան, անմիջապէս փակեց կեանքի կծիկը, որ անելի վկայութիւն մըն էր, քան... պատմութիւն մը փրթած կեանքի օրերէն։

- Շատ ծանր պատանեկութիւն մը ունեցայ Իրանի մէջ։ Պատերազմի տարիներն էին։ Պատանի տղաք, հագիւ 15 կամ 16 գարուններ բոլորած՝ կը յանձնէին ցուրտ հողին։ Տղաք՝ որոնք մոլլայի մը քարոզին հետեւելով կ'ողողուէին Իրաքի սահմանները, ուր ականապատուած դաշտերը կը մաքրէին անոնց վրայէն անցողները։

Պատանի տղաք՝ որոնք կը հաւատային թէ այդ դաշտէն անցնելով երկնքի դռները բաց պիտի գտնէին իրենց առջեւ։

Հոգեհեղինակն ու ծանր օրեր ապրեցայ։ Ամէն օր լաց ու կոծ... համատարած ողբ։

Սուգը՝ թանձր մշուշի մը նման պատած էր մեր թաղերը։ Հիւանդ էի, ֆիզիքապէս եւ հոգեպէս։ Մնողքս տեսնելով իմ հոգեկան տառապանքս զիս Փարիզ ուղարկեցին, հո՛ն բուժուելու եւ շարունակելու իմ ուսումս։ Լոյսերու այդ փողոցը, իր հմայով ու սովորութիւնով տարբեր էր այն շրջապատէն ուր մանկութիւնս անցուցած եմ ու ճանչցած կեանքը, իսլամական մեր կենցաղով։ Կեանք մը՝ որ հիմա արեւմտեան այս օտար հողին վրայ կը փորձէի ճանչնալ, պատասխաններ որոնել հոգւոյս մէջ կուտակուող հարցումներուն։

Զիս ամենէն շատ հրապուրողը սակայն Փարիզի մեծ ու հիասքանչ տաճարներն էին, որոնց առջեւ կը յամենայի ժամերով։

Ու օր մըն ալ չեմ գիտեր ի՞նչ համարձակութեամբ ներս մտայ այդ

տաճարէն, ու պահ մը դիտելով չորս դիւ, նստեցայ նստարանի մը վրայ։

Խաղաղութիւն կը տիրէր տաճարէն ներս, խաղաղութիւն մը որ կը փնտռէի մանկութեան օրերէն։ Ու հիմա 12րդ դարուն կառուցուած սա հի՛ն, սակայն հիասքանչ տաճարին մէջ Քրիստոսի, Ս. Կոյսի ու այլ սուրբերու արձաններուն առջեւ նստած, կարծես գտած էի զանձ մը, որուն հոգիս կը տեսնար տարիներով։ Ամէն օր կ'այցելէի այնտեղ, ու կը տեսնէի թէ մարդիկ ի՞նչ հաւատով ու երկիւղածութեամբ մոմ կը վառէին այդ արձաններուն առջեւ, ու աղօթով ու խոկումով Աստուած եւ մարդ յարաբերութեան մէջ կը մտնէին, կը խօսէին անոնց հետ լուռ ու մունչ ու կը մեկնէին իրենց գործին։ Ու օր մըն ալ հաւատացեալ Ֆրանսացիներուն նման մոմ վառեցի Քրիստոսի արձանին առջեւ, ու հոգիս մէջ կուտակուած հարցերը հարցուցի իրեն, թէ ի՞նչ է սա կեանքին իմաստը, պատերազմ ու արի՞ւն միթէ՞ ճանապարհը կեանքին։ Նշմարտութիւնը որ կ'որոնեմ միլլաներու քարոզածն է միթէ։ Շուարած էի, սակայն կը զգայի թէ ներքին խաղաղութիւն մը կ'ունենայի այդ տաճարէն ներս։

Ու օր մըն ալ, երբ տանս մէջ, թեթեւ մրափ մը կ'առնէի, մարդ մը երեւցաւ ինծի, ու հայրաքար ըսաւ։

- Աղջիկս, ինչո՞ւ շուարած ես, գիտցի՛ր որ ես եմ՝ ճանապարհը, նշմարտութիւնն ու կեանքը։

Երբ արթնցայ, զգացի որ այդ մարդը Քրիստոսն էր, զոր ես առաջին անգամ տեսած էի Նօթր Ծամի տաճարին մէջ, ու հոգիս պարպած Անոր առջեւ։ Մարդու եւ Աստուծոյ այս գեղեցիկ հոգեկան ոլորտին մէջ գտայ ճանապարհը կեանքի ու ընդունեցի քրիստոնէութիւնը, ու հիմա՝ վկայեցի ձեզի։

- Իսկ ընտանի՞ք... չհակադդեցի՞ն

ձեզի - հարցուցի խաւարէն լոյսին եկող կնոջ:

- Ընտանիքս անշուշտ գայրացաւ երբ իմացաւ դաւանափոխութիւնս, մանաւանդ ես անդրանիկ զաւակն էի ծնողքիս, եւ հինգ քույր ու եղբայր ունէի, որոնց պէտք էր օրինակ ըլլայի իմ կենցաղովս: Փորձեցին զիս կարգի բերել բայց չյաջողեցան, ու վերջապէս «արտաքսուեցայ» գերդաստանէս:

Ձախրան լռեց: Լուռ էինք եւ մենք:

Յովսէփը, որ ո՛վ գիտէ քանիք որդեացամ էր որ կը լսէր կնոջ վկայութիւնը, աչքերուս մէջ նայելով կարծես կը փորձէր գնահատական խօսք մը կարդալ, կնոջ վկայութեան մասին ու գուցէ եւ իրեն համար, երբ հիմա հայ առաքելական եկեղեցւոյ ծոցին մէջ կը պահէր իր ընտանիքը:

- Վկայութեանդ համար շնորհակալութիւն կը յայտնեմ տիկին, - ըսի ուրախ շեշտով մը, ու խորհրդածեցի:

Կեանքի ի՞նչ հեգնանք, մե՛նք որ քրիստոնէութեան 1700 տարիներու դրօշակակիրն ենք եղած, այսօր՝ ի Հայաստան, ի յԱրցախ եւ իր Սփիւռս աշխարհի, հայ ժողովուրդի զաւակներ, կամայ եւ ակամայ, գիտութեամբ եւ

անգիտութեամբ հեռանալով հայ առաքելական եկեղեցւոյ մայր ծոցէն, հասունցած պտուղի մը նման կ'իյնանք, աղանդաւորներու կողովին մէջ, ի բացակայութեան քաջ հովիւներու: Մինչ՝ Ձախրան յաւերժական լոյսը գտած խաղաղ կեանք մը կ'ապրի հիմա, միւս կողմէ քրիստոնեայ մկրտուած հայորդիք, եղիվարդին բառերով «կը փոխեն մեր միսն ու ոսկորը եղող Հայ եկեղեցին, ուրիշ բանի հետ», եւ ի՛նչ փոյթ թէ «Հայ եկեղեցւոյ ճարտարապետը եղած է Լուսաւորիչը, լուսարարը՝ Մեսրոպ, ժիր մատրուակը՝ Սահակ, աղօթող բուրմը՝ Նարեկացին եւ քաղցր երգիչը՝ Շնորհալին»:

Թող ո՛չ ոք համարձակի ըսելու թէ Հայաստանեայց Առաքելական Ուղղափառ եկեղեցւոյ ծոցէն հեռացողներու թիւը, ջնջին տոկոս մը կը կազմէ. մտահոգուելու կարիք չկայ:

Բարի Հովիւը ձգելով իր 99 ոչխարները, կորուսեալ մէկ ոչխարը փնտռեց, գտա՛ւ ու իր հօտը պատշպանեց:

Այսօր, քանի՞ Բարի Հովիւներ ունի Հայաստանեայց Առաքելական եկեղեցին, որ փնտռէ ոչխարները իր կորուսեալ:

Պատասխանը ընթերցողին թողելէ առաջ, ես մատներուս վրայ համրեցի...:

ԾԱՌ ՄԸՆ ԱԼ ԻՆԿԱԻ

Երեք ընկերներ էին, երեք տարբեր քննադատութիւններով, որոնք Միջին Արեւելքի քաղաքական անապահով վիճակէն փախուստ տուած, որպէս ուսանողներ՝ հազար զրկանքներով ապաստան գտած էին Խաղաղականի այս փերուս վրայ: Ու օր մըն ալ ուսման ճանապարհին՝ իրար գտած էին ու միասին յարկաբաժին մը վարձած, Հալիվուտի Էմմօն փողոցին վրայ, Լոս Անճելըսի քաղաքային ֆուլթէն ո՛չ շատ հեռու:

Այն օրերուն, ֆուլթէնի Հայ Ուսանողական Միութեան կեանքը կ'եռար համալսարանի աշակերտական կեդրոնէն ներս, շնորհիւ արեւելէն ժամանած հայ ուսանողներու տփնաջան աշխատանքներուն, քաղմահազար օտար ուսանողներուն ծանօթացնելու համար հայ մշակոյթը, հայոց պատմութիւնը, հայոց ցեղասպանութիւնը:

Քուլթէն դուրս, ամէն Ուրբաթ երեկոյեան Մակարեան քաղաքային կը

հանդիսանար հաւաքավայրը աշակերտներուն, ուր երիտասարդական խանդավառ երգ ու պարերէն յոգնած տղան ու աղջիկները, նոր ծրագիրներ կ'որոնային ֆուէնէն ներս հայերէն լեզուի ու գրականութեան դասընթացներ ալ սկսելու:

Անցան տարիներ, կեանքը մեզ բոլորիս տարաւ տարբեր ճանապարհներով:

Մակարը հաշուապահութեան մէջ մասնագիտանալով, մեկնեցաւ Սան Ֆրանսիսքո, ուր ամերիկեան ընկերութեան մը մէջ սկսաւ պաշտօնավարել:

Ու օր մըն ալ անակնկալ հրաւեր մը Մակարէն: Խումբ մը ընկերներ կը հրաւիրէր Լաս Վեկաս... ուր նարօտ պիտի կապէր Նուրիթ Յակոբեան անունով հայ աղջկայ մը հետ:

Հրաւերը որքան ուրախացուց մեզ, նոյնքան ալ տրտմեցուց թէ ինչո՞ւ հարսանիքը Լաս Վեկասի սթրիթին վրայ գտնուող մէկ աննշան մատուռի մը մէջ պիտի կատարուէր եւ ո՞չ թէ հայ եկեղեցւոյ մէջ: Զէ՞ որ Մակարը հայրենասէր, եկեղեցասէր ու ազգասէր տղայ մըն էր: Դէք այդպէս ճանչցած էինք զինք:

Նուրիթը՝ կապուտաչեայ, շէկ մագերով գեղեցիկ աղջիկ մըն էր, վայելուչ ու ներկայանալի, ու պաշտօնակիցը Մակարին: Անկրօն աղջիկ մը, որուն ծնողքը ապահարգանի դիմած էր: Հայրը հայ էր, իսկ մայրը գերմանիայէն գաղթած հրեայ մը:

Նուրիթը նոյնպէս առանձին կ'ապրէր, մինչեւ որ յաջողեցաւ գրաւել սիրտը երիտասարդ հային: Ան պատմած էր Մակարին իր հայկական ծագումին եւ իր բուն անունին մասին՝ Նուրիցա, որ իր մեծ մայրն էր եղած, եւ թէ ինչպէս մայրը վերջապէս համակերպած էր Նուրիթ անուն, որ հրէական անուն մըն էր:

Մակարը՝ որ կը փորձէր փրկել սա հայ աղջիկը ու վերադարձնել իր արմատներուն, վերջապէս կ'առաջարկէր անոր ամուսնանալ հետը: Նուրիթ ընդունելով առաջարկը, սակայն որպէս անկրօն, պնդած էր որ այդ ամուսնութիւնը ըլլար Լաս Վեկասի մէջ, որուն համար չէր առարկած հայ երիտասարդը, քանի ան նաեւ ժամանակի ընթացքին հեռացած ըլլալով Առաքելական եկեղեցիէն, իր հոգիի փրկութիւնը փնտռած էր «Սայենթոլոնի» կոչուած աղանդաւորներու մօտ:

Հինգ երջանիկ տարիներ ետք, նորապսակ ամուլը կը բախտաւորուի երկուորեակ տղայ զաւակներով որոնք կ'անուանեն Դաւիթ եւ Յակոբ:

Ահա եւ այդ տարիներուն խաղաղականի այս ափերուն վրայ կը հասներ Հայաստանի անկախացման ուրախ լուրը որ հպարտութեան ալիքով կը պարուրէր հոգին Մակարին, ու ի՞նչ երազներ կը հիւսէր տեղափոխուելու հայրենիք:

Հայաստանի Անկախութեան հինգերորդ տարեդարձին, Մակարը ամէն ջանք թափած էր Սեպտեմբերի 21ին, հայրենի հողին վրայ մասնակից ըլլալու օրուայ տօնախմբութիւններուն:

Հայրենասիրական իր այս գորեղ զգացումներու առջեւ նոյնիսկ ընկրկած էր իր կինը՝ Նուրիթը, որ տարիներ ետք, վերջապէս տեղի տալով ընդունած էր տեղափոխուիլ Հայաստան:

Դժուար եղած էր նոր կեանքին ընտելանալը, մանաւանդ Նուրիթին համար, որ ամէն օր ամուսինին հետ կոխի մէջ էր: Մակարը ի սէր զաւակներուն, լռութեամբ կը տանէր իր պայքարը, որ անոնք հայ մեծնային, ճանչնային իրենց արմատները, պատմութիւնը, մշակոյթը, լեզուն: Բայց Մակարին պայքարը երկար

չտեսնեց: Երկրին տնտեսական եւ
 քաղաքական անկայունութիւնը, պատճառ
 հանդիսացան որ Նուրիթը իր
 զաւակներուն ապագան որոնէ իր հոգիին
 աւելի հարազատ՝ հրէական հողին վրայ:
 Ընտանեկան խռովալի պայքարէ մը
 վերջ, Մակար կը հետեւէր իր կնոջ,
 քնակութիւն հաստատելով Թէլ Ավիվէն
 ո՛չ շատ հեռու Րիշոն Լիզիոն քաղաքը:

Մօր կողմէ հրեայ ըլլալով,
 Հրէական Գաղթականական Մառա-
 յութեան կեդրոնները ամէն դիւրութիւն
 կ'ընծայէին Նուրիթին, մանաւանդ որ
 մայր էր երկու պատանիներու, որոնց
 զինուորական ծառայութեան տարիքը կը
 մօտենար:

Մակար՝ նոյնպէս շուտով սկսաւ
 պաշտօնավարել Թէլ Ավիվի մօտ
 ամերիկեան հաստատութեան մը մէջ:
 Կեանքը որքան ալ բնական կ'ընթանար,
 սակայն Մակարին հոգիին մէջ, փլած
 բան մը կար: Քանի մը շաբաթէն երկու
 զաւակները պիտի մեկնէին զինուորական
 ծառայութեան: Որքան ուզած էր տեսնել
 իր երկու առոյգ որդիները հայկական
 զինուորական տարագով՝ անդամագրուած
 հայկական բանակին, տեսնել զանոնք
 Երեւանի փողոցներուն մէջ կամ Արցախի
 լեռներուն վրայ, քան անհարազատ այս
 հողը պաշտպանողները:

Մակարի այս հոգեկան տագնապը
 օր ըստ օրէ կը զօրանար: Պարտուած էր:

Պայքարի դրօշը անգօր էր պարզելու
 այլեւս: Ընտանիքը վերջնականապէս
 հաստատուած էր այս օտար հողին վրայ
 ու վերադարձի կամուրջները այրած: Ու
 հիմա ամէն օր գործէն ետք, ծովեզերեայ
 գինետան մը մէջ իր ցաւերը կը խեղդէր
 մի քանի գաւաթ խմիչքով:

Ու գիշեր մը երբ Մակար ցաւը
 քամած կուրծքին տակ դուրս կու գար
 գինետունէն, երկու արաք ահաբեկիչներ,
 գինետան մուտքին պայթեցնելով իրենց
 մարմինն վրայ կապած պայթուցիկները,
 պատճառ կը հանդիսանային
 երկոտասնեակ անմեղ մարդոց մահուան,
 ահ ու սարսափ տարածելով
 վիրաւորեալներուն մէջ:

Առաւօտեան դէմ, երբ քաղաքի
 ապահովական ուժերը գինետան
 փլատակներուն տակէն դուրս կը բերէին
 այրած մարմինները, անոնց մէջ կը
 գտնեն նաեւ մարմինը յիսունամեայ
 Մակարին, ձեռքը սեղմած... կուրծքին
 վրայ:

ՆԱՀԱՊԵՏ ՄԵԼՔՈՆԵԱՆ

Ծանօթ.- Այսօր աւելի քան տասն հազար
 Մակարներ ընտանեօք գաղթած են
 Հայաստանէն ու քնակութիւն հաստատած
 եւֆայի, Թէլ Ավիվի ու Հայֆայի մէջ: